

Tallózó

Az online platform gazdaság kudarca

Balogh Attila

DOI: 10.14267/VILPOL2023.01.13

A Bruegel Intézet podcastot adott közre *The dominance of platform economy* címmel 2022. november 22-én (<https://www.bruegel.org/podcast/dominance-platform-economy>). A podcast műsorvezetője, Giuseppe Porcaro érdekes beszélgetésre invitálta meg kollegáját, Fabian Stephanyt és az Oxford Egyetem gazdaságszociológia professzorát, Vili Lehdonvirtát. A beszélgetés témája a mostanság hevesen vitatott online platform gazdaság egyik kulcselképzelésének kudarca és lehetséges megváltása volt.

Kudarcként könyvelték el a beszélgetőfelek azt, hogy szerintük a platform gazdaság egyik legerősebb megnyilvánulása – az internet – nem teljesítette a hozzáfűzött reményeket, azzá vált, amivel le kellett volna számolnia. Az eredeti elképzelés szerint az internet szabadon rendeződő közösségei képesek lettek volna az erős, központosított intézményeket leváltani; képes lett volna az erkölcs jegyében kormányozni a felülről diktált rend helyett; képes lett volna az egyéni szabadságot az autarkia ellen felvonultatni. Ezeket az elképzeléseket foglalta össze Lehdonvirta, aki legújabb könyvéből, a *Cloud Empires* című munkájából idézett a beszélgetés elején. Abban mind egyetértettek, hogy nem ilyen elvek mentén szerveződik a mostani digitalizált gazdaság.

Lehdonvirta álláspontja szerint ez történelmi törvényszerűség. Érvelését arra alapozta, hogy a kereskedelem és gazdaság mindig is valamiféle ellenőrzőszerv, autoritás alatt bontakozott ki. Talán az első közösségeknél még nem igazán volt ez jellemző, de a piacok idővel nőttek és a szabályozás iránti igényt mindig egy központi hatalom elégítette ki. Valami hasonlót kell elképzelnünk a korai internet esetében is. A kezdetek óta létezik áru- és szolgáltatáscsere, de amíg az internetes közösségek kisebbek voltak, addig a személyes reputációra alapozott bizalom elégséges volt. Ekkor alakulhatott ki a fentebb részletezett „aranykor” képe is egy szabad és központi felügyelet nélküli gazdasági mechanizmusról is. Viszont a kilencvenes évek közepén a felhasználók ugrásszerű bővülése után a korábbi gyakorlat már nem bizonyult elégségesnek; mind a vásárlók, mind az eladók biztonságos online kereskedés iránti vágyára reakcióként megjelentek olyan platformok, mint az Amazon, az Ebay. Ezek a platformok egyfajta „felsőbb hatóságokként” működtek. S ahogyan az internetes kereskedelem egyre nagyobb volumenű lett úgy kezdtek el ezek a piaci felügyelők „állami szerepeket” magukra vállalni az interneten, megghiúsítva az összes elképzelést.

A műsorvezető, hivatkozva David Graeber és David Wengrow munkásságára, nem értett egyet ezzel a történelmi determináltságot hirdető képpel. Szerinte az egyéni, vállalati és politikai döntések tették azzá az internetet, amivé vált. Hivatkozott továbbá a történész Sheilagh Ogilvie elképzeléseire, aki a feudalizmust egyfajta széles, szabad koordinációként fogja fel, amit irányítani és befolyásolni csak minimálisan tudtak (hacsak nem erőszakkal).

Végső soron a két álláspont közeledett egymáshoz, egyetértettek abban, hogy az online platform gazdaság ezen formájában nem elégíti ki a reformigényeket, hiszen érdemi struktúraváltozás nem történt.

A mostani szituáció alapvető feloldását történelmi hagyományokból vezették le a beszélgetés során. A középkori céhes hagyomány pozitívumait tekintik követendő példának jelen helyzetben, hogy hatásos piacgazdaságot hozhassunk létre az internetes lehetőségekkel karöltve. A beszélgetés szerint az akkori mesterek külön-külön nem lehettek nagy befolyással az autoritással rendelkező szervekre, azonban céhbe tömörülve, közös érdekképviselettel már meghatározó szereplőkként tartották számon őket.

Felmerül természetesen bennünk, hogy ennek a mai világban miféle megfelelőjét tudnánk felmutatni. A XX. század egészében ez egyértelműen a szakszervezetek harca volt a különféle, már alapjogként kezelt kiváltságokért. Azonban a globális méreteket öltő piacokon más a helyzet, mint egy középkori városban/régióban vagy egy újkori nemzetgazdaságban. Az online platformgazdaság aktorai a világ minden táján élnek. Van, aki San Franciscóban, van, aki Helsinkiben. Néhányan Manilában. Nagyon különböző az élethelyzetük és így tovább, és így tovább. Sokkal nehezebb számukra, hogy egy úgynevezett osztály részeként tekintsenek egymásra.

Lehdonvirta professzor hivatkozott korábbi munkájára, mikor azt válaszolta, hogy csupán a strukturált ellentétek képesek közös érdekcsoportba rendezni a szereplőket. Vagyis például, ha egy platform díjat emel, akkor minden felhasználója felháborodik és online panaszkodásaik alatt megtörténik az, amit a múlt században *osztályképzésként* írtak volna le. Erre példaként hozta, hogy a saját készítésű termékek online piacául szolgáló Etsy ellen idén áprilisban közel 20.000 eladó sztrájkolt és érvényesítette akaratát.

Mindent összevetve az online platform gazdaság a podcast résztvevői szerint megbukott, mert nem teljesítette a tőle elvártakat. Történelmi tanulságokból levezetve azzal lehetne megreformálni, ha érdekcsoportot szerveznének a termelők, de erre igazán csak akkor képes jelen formájában az online világ, ha megtalálja magának azt, ami ellen közösen tudna fellépni – a „közrosszt”.